

TOPRAK, Nigar (2019), “İnsanın Kişilik Yapılanmasına Karşı Sûfi Bakış Açısı”,
Kadim Akademi SBD, C. 3, S. 2, s. 200-202.
İnceleme Geliş Tarihi: 26.11.2019 / İnceleme Kabul Tarihi: 17.12.2019

İNSANIN KİŞİLİK YAPILANMASINA KARŞI SÛFİ BAKIŞ AÇISI

SUFI PERSPECTIVE AGAINST PERSONALITY STRUCTURE

Nigar TOPRAK *

“Sûfi Kişilik Psikolojisi; Melâmiler Örneği”

İbrahim Gürses, Ankara, 2019, Hece Yayınları, 160 sayfa

Modern hayatın bize dayattığı yaşam, insanın fıtratına aykırı davranış geliştirmesine ve bu davranışların zamanla kişiliğe dönüşmesine sebep olmaktadır. ‘Ben’ in çok fazla ön plana çıkmasıyla oluşan davranış bozukluğu, tehlikeli bir boyut kazanarak kişinin çevresine ve kendisine zarar veren eylemlere sebep olmaktadır. Bu tarz kişilik bozukluklarının daha oluşmadan engellenmesi veya henüz başlardayken farkına varılması önüne geçilemeyecek psikolojik rahatsızlıkların giderilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Din, dindarlık ve kişilik üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen İbrahim Gürses, bu eserinde kişilik bozuklukları ve bunların oluşmasına engel olacak tasavvufi bir takım önlemlerden ve tedbirlerden bahsetmektedir. Yazar eserinde Melamilik örneğinden yola çıkarak sûfilerdeki kişilik psikolojisini ele almıştır. Akıcı ve anlaşılır bir üsluba sahip olan eser, aydınlatıcı tanımlar ve açıklayıcı örnekleriyle kitabı herkesin okuyabileceği bir seviyede tutmuştur. Yazarın Melâmilik’in Türkiye’de yaşayan öncülerinden olan Ali Ulvi Saykal’la yaptığı görüşme, okuyucuya canlı bir tablo sunmaktadır.

Eserin giriş bölümünde çağımız problemlerinden bahseden yazar, bunların insanda ne gibi olumsuz etkileri olduğundan söz etmiştir. Kendi tecrübelerinden yola

---

* Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Öğrencisi, nigartoprak@gmail.com

çıkarak örnekler vermiş ve kibir, gurur, böbürlenme şehvet ve şöhret arayışı gibi nefsi hastalıkların kaynağının pozitif bilimlerdeki tanrı tanımazlık olduğunu dile getirmiştir. Özellikle Darwinizm, Marksizm, Freudizm ve Neopsikanalizm gibi akımların kurucularının dinle ilgilendiği ama din karşıtı oldukları yönünde tespitlerde bulunmuştur. Bu tanrı tanımazlık insanın nefsini şımartmasına ve kendini ilahlaştırmasına sebep olan hastalıklı bir yaklaşımdır. Oysa yazarın da dediği gibi “yaratılmış olma duygusu insanın kendinin acziyetini görmesini sağlayan ruhsal bir hazinedir (s.15). “Bu hastalıklar sadece kişilik bozuklukları değil dindarlıkta da hastalıklı haller oluşturuyor” diyen yazar bu durumla mücadelede artık unutulmaya yüz tutmuş, tasavvuf terbiyesi almış Melamilere değinmektedir.

Birinci bölümde ilk olarak tasavvuf ve sûfi tanımlarını yapan yazar daha sonra Melâmet ve Melâmetiyye kavramlarını açıklamış ve Melâmetiyye'nin tarihsel sürecinden bahsetmiştir. Bu yönüyle yazar ilk defa bu kavramları duyan okuyucu için dahi gayet aydınlık bir yol çizmiştir. Muhakkak bu kavramlar ve bu oluşumların bakış açıları onların misyonlarını anlamamız açısından önem arz etmektedir.

Yazara göre, bir kişilik bozulmasından bahsediyorsak bunun insan psikolojisindeki güçler olan kalp, akıl ve nefis üzerinde etkili olduğunu söylememiz gerekir. Çünkü birçok Müslüman psikoloğa göre insan kişiliği bu üç temel üzerine bina edilmiştir. Tasavvuf kültüründe de bu üç kavram üzerinde sıkça durulmuş ve özellikle nefsi terbiye ve nefis mertebelerine yönelik çokça yöntem, bakış açısı ve literatür ortaya çıkmıştır. Gürses kalp, akıl ve nefis kavramlarını psikolojideki karşılıkları ve Kur'an ayetlerindeki örneklerle açıklamıştır. Özellikle bazı psikologların nefse bakış açıları eleştirilmiş ve İslami literatüre göre bir tartışma ortaya konmuştur.

Genel kişilik özellikleriyle insanı ele alan yazar, daha sonra sufi ve Melâmi kişilik psikolojisinden bahseder ve sağlam kişilik yapısının oluşmasının zor olduğunu, bu sebeple davranışlar konusunda alınacak kararların daha radikal ve sert olması gerektiği tezini savunur. Öyle ki nefsinin hakir görmek, övgüyle yergiyi bir tutmak, kınanmaya çalışmak, kusurlarını göstermek ama iyilikleri gizlemek bu davranışların başta gelenleridir.

İkinci bölüm çağdaş bazı kişilik yapılarıyla Melâmi kişilik yapısının karşılaştırılması başlığını taşır. Burada kişilik bozukluklarından en temel olan narsistlik, nevrotiklik ve bu ikisiyle bağlantılı şöhret arayışı, kibir ve gurur gibi kavramları olabildiğince örneklendirerek anlatılmıştır. Anlatımda özellikle bilimselliği ve güncelliği ön planda tutan yazar geniş açılı tanımlamalarıyla muhatabının konuyu tamamen anladığından emin olmak isteyen bir yol izlemiştir. Yazar hayattan öyle kareler sunmuştur ki kendinizde veya çevrenizde muhakkak bunların yaşandığını fark ettirir. Akabinde Melâmi terbiyesinden söz eder ve bu kişilik bozukluklarına karşı savunma mekanizmasını anlatır. Bu terbiyede şeyh ve talebesi arasındaki münasebetten örnekler vererek, şüphesiz ve sorgusuz tabi olmanın ne denli önemli olduğu üzerinde durur. Buradan muhataba geçen duygu şeyh ve mürit arasındaki ilişkinin farklı ve özel boyutta olduğudur. Şeyh kişideki hastalıkları bilir ve buna göre bir tedavi yolu seçer. İkinci bölümün başında kişilik bozukluklarını geniş bir şekilde tanımlayan yazar, Melâmi kişilik psikolojisini anlatırken kişilik bozukluklarını bir kez daha açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Ancak bu durum okuyucu açısından metnin kendini tekrar etmesi olarak belirmekte ve yazının akıcılığını bozmaktadır.

Teorik bilginin yanında tecrübi bilgilere de yer veren yazar bu yolla tezini güçlendirmiştir. Bu bağlamda eserin son söz bölümü Ali Ulvi Saykal ile yapılan görüşmeyi konu almaktadır. Melami önderlerinden Muhammed Nur'ul Arabî'nin halifesinden şeyhlik icazeti almış, Hamdi beyin oğlu Ali Ulvi Saykal ile yapılan mülakat bir Melâmî'nin nasıl olması gerektiğini yaşamından örneklerle anlatmaktadır. Bursa'da yaşayan Ali Ulvi Saykal (Ali Baba, Ali Dede) geçimini terzilikle sağlayan bir Melâmî; yazarın deyimiyle "Vahdet-i Vücut öğretisine bağlı bir âşık"tır. Bu bölüm modern dönemde yaşayan bir sûfinin 'ben' algısını yansıtmaktadır.

Çağımızdaki insanın kişilik psikolojisi ve bozukluklarını konu alan bu eser, ilk planda psikoloji ve din psikolojisi alanında çalışan araştırmacılara hitap etmektedir. Ancak eserin anlaşılır ve akıcı bir dile sahip olması muhtemel okuyucu kitlesini genişletmektedir. Böylece eser, çağımız insanını ve modern toplumu anlama hususunda yol gösterici bir rol üstlenmektedir.